

פתרון בחינת בגרות תנ"ך

מספר יח"ל 2
מספר שאלון 1261
תאריך בחינה 2.6.22
כותבת הפתרון ישי בר-נר

פרק ראשון

1. א. (1)

אברהם שלח את עבדו לארץ הולדתו בארם נהרים כדי שיביא משם כלה ליצחק בנו. זאת מפני שלא רצה שיצחק יתחתן עם אחת מבנות העם הכנעני.

1. א. (2)

הבעיה שהעבד מעורר בנוגע לשליחות: אולי האשה לא תרצה לעזוב את ביתה בארם נהרים וללכת איתו ללארץ כנען.

העבד מציע להתמודד באופן הבא: להחזיר את יצחק לארם נהרים, כדי ששם יחיה עם אשתו.

אברהם אומר לעבדו, שאם תתעורר הבעיה הזאת, ה' ישלח את המלאך שלו שיעזור לו (לעבד) בשליחותו. ואם בכל זאת זה לא יצליח, העבד יהיה נקי מכל חטא של הפרת השבועה.

1. ב.

הרמזים לכך שרבקה ראתה בעבד מועמד לשידוך איתה:

האינטימיות שביניהם בפסוק י"ח: "ותאמר שְׁתֵּה אֲדֹנָי וְתַמְהַר וְתִרְדּוּ כָּדָה עַל יָדָה וְתִשְׁקָהוּ." לאחר שהעבד מבקש מרבקה שתשקה אותו במעט מים היא ממהרת למלא את רצונו. היא עצמה מורידה את הכדה מראשה לידיה ומוזגת מים לפיו. זאת למרות שיכולה הייתה לומר לו שישתה לבד מן הכד. כך הגיוני שתנהג מי שחשה קרבה כלפי מועמד לשידוך בעבורה.

הכינוי שבו מכונה העבד בפסוקים כ"א-כ"ה: "האיש" יוכל לרמז שהיא רואה בו לא סתם עבד הממלא שליחות, אלא איש שיכול לשאת אותה לאישה.

1. ג. (1)

ראיה לעצמאות של רבקה:

כאשר אחיה ואימה שאלו אותה אם תסכים לעזוב מיד את ביתה וללכת עם העבד לכנען, מתוך רצון לעכב אותה בביתה, היא הסכימה לצאת לדרך עצמאית ללא היסוס: "וַיִּקְרְאוּ לְרַבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הַתְּלַכִּי עִם הָאִישׁ הַזֶּה וְתֹאמְרִי אֵלָיו."

1. ג. (2)

נחישותה של רבקה באה לידי ביטוי בכך שלא וויתרה ליעקב בנה וממש חייבה אותו להתחזות לאחיו עשו כדי לקבל את הברכות לעצמו. כאשר יעקב ניסה להשתמט ואמר לה: "הֲנָן עָשׂוּ אָחִי אִישׁ שָׁעָר וְאֲנֹכִי אִישׁ חֶלֶק, אוֹלִי יִמְשְׁנֵנִי אָבִי וְהִיִּיתִי בְּעֵינָיו כְּמִתְעַתֵּעַ וְהִבָּאתִי עָלַי קָלְלָה וְלֹא בְרָכָה." ענתה לו רבקה: "עָלַי קָלְלָתְךָ בְּנֵי אָךְ שְׁמַע בְּקִלְי וְלֹךְ קַח לִי." כלומר היא מוכנה לקחת את הקללה, שאולי תבוא, על עצמה, אך היא נחושה שיעקב יוציא לפועל את תוכניתה.

2. א. (1)

האחים התייחסו ליוסף בקנאה ושנאה, ולכן ניתקו איתו קשר ואפילו לא ברכו אותו לשלום כאשר ראו אותו: "וַיִּרְאוּ אָחִיו כִּי אֵתוֹ אָהָב אָבִיהֶם מִכָּל אָחִיו וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָקְלוּ דְבָרוֹ לְשָׁלֹם." (בראשית ל"ד, ד)

2. א. (2)

סיבות ליחס של האחים ליוסף:

- העדפת האב יעקב את יוסף על פי אחיו שבאה לידי ביטוי במתן כתונת הפסים: "וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פָּסִים."
- סיפור החלומות על ידי יוסף לאחיו באופן שהעביר את עליונותו עליהם: "וַיִּחְלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגִּד לְאָחִיו וַיֹּסְפוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ." השנאה נבעה מכך שבחלומו, אותו סיפר לאחיו, הוא תיאר את האלומות שלהם משתחוות לאלומתו והם לא יכלו לסבול זאת.

2. ב. (1) הבדלים בין החלומות המלמדים שמעמדו בחלום השני גבוה יותר:

בחלום הראשון רק אחיו של יוסף משתחוים לו ואילו בחלום השני משתחוים לו גם אביו ואימו שנמשלים לשמש וירח.

בחלום הראשון כל אחד מהאחים מסמל אלומה (כולל יוסף) ויש ביניהם שוויון ואילו בחלום השני יוסף איננו שווה לשאר הכוכבים אלא כולם משתחוים לו והוא כאילו מעליהם. ניכר שהחלום השני יותר יומרני ומתנשא מהחלום הראשון.

2. ב. (2)

בדבריו יעקב קיווה להוריד את עוצמת השנאה של האחים כלפי יוסף. יעקב גער ביוסף בפני האחים ובכך קיווה שהם יבינו כי הוא לא תומך בתחושת העליונות של יוסף וכך יגרום להם לקנא פחות.

המעשה יעקב עשה הוא לשמור את החלום שסיפר יוסף. כלומר יעקב חקק את החלום בזכרונו וציפה להתגשמותו. יעקב קיווה באמצעות שמירה זו של החלום לא להתייאש מפגוש את יוסף, גם לאחר שהאחים הביאו ליעקב את כתונת הפסים הטבולה בדם. זאת כי כל זמן שלא התגשם החלום עדיין ישנה תקווה כי עוד יוסף חי.

2. ג.

שם העצם הנמצא בשני הקטעים הוא "עיזים".

יעקב רימה את אביו והתחזה לאחיו עשו השעיר בכך שהלביש את עורות גדיי העיזים על ידיו ועל אזור הצוואר. כך כאשר אביו יצחק מישש אותו הוא לא זיהה אותו.

בדרך של גמול בדרך של "מידה כנגד מידה" גם בניו של יעקב רימו אותו. הם עשו זאת כאשר הם הביאו את כתונת הפסים ליעקב. לפני כן הם שחטו שעיר עיזים וטבלו את הכותנת בדם שעיר העיזים באופן שיעקב יחשוב כי מדובר בדמו של יוסף.

3. א. (1)

תגובת האחים על גילוי זהותו של יוסף בפסוקים א'-ג' הייתה בהלה הנובעת מתדהמה: "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנִי יוֹסֵף הָעוֹד אֲבִי חֵי וְלֹא יָכֹלוּ אָחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנָיו." כלומר מרוב בהלה ותדהמה האחים לא היו מסוגלים לדבר.

3. א. (2)

דבר אחד שאומר יוסף לאחיו על מנת להרגיעם בפסוקים ד'-ה': "אֵל תַּעֲצְבוּ וְאַל יַחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מִכְרַתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי לְמַחְיָה שָׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֵיכֶם." כלומר הוא הסביר להם שבעיניו מי שבאמת שלח אותו למצרים הוא ה' שעשה זאת למטרה טובה: כדי שיוסף, כמשנה למלך מצרים, יוכל לדאוג למחייתה של המשפחה בתקופת הבצורת הקשה. דבר זה יכול היה לתרום להרגעתם של האחים כי הם הבינו שיוסף כלל לא כועס עליהם ולא מתכוון להתנקם בהם.

3. ב. (1)

השורש המנחה בפסוקים ד'-ח' הוא ש.ל.ח ("לְמַחֲיָה שְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֶיכֶם... וַיִּשְׁלַחְנִי אֱלֹהִים לְפָנֶיכֶם לְשׂוּם לְכֶם שְׁאֲרִית בְּאֶרֶץ... לֹא אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הֲנֵה כִּי הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁמְנִי לְאָב לְפָרְעָה.")

התפיסה המקראית היא שהמניע העיקרי במוביל את המציאות איננו מעשי בני האדם אלא תוכניתו הנסתרת של האלוהים הקובע לכל אדם מהי שליחותו. במסגרת עקרון הסיבתיות הכפולה התנך מתאר את מעשי בני האדם ומניעיהם אבל התנך טוען שהסיבה האנושית הנגלית היא לא הגורם העיקרי הקובע את המציאות אלא הסיבה העמוקה האלוהית. על פי תפיסה זו טוען יוסף כי מי שקבע כי הוא ירד למצרים איננו האחים שמכרו אותו לעבדות בגלל שנאתם אלא האלוהים שחשב מראש כיצד לדאוג למשפחה בתנאי הרעב. ה' הוא שנותן לאדם את שליחותו בעולם ועל האדם למלא שליחות זאת.

3. ב. (2)

גם על פי תפיסת הסיבתיות הכפולה יש לאחים אחריות על מעשיהם. כלומר הם חטאו ליוסף כאשר זרקו אותו לבור ומכרו אותו לעבדות ולכן היו צריכים לעבור תהליך של תיקון אותו העביר אותם יוסף בפרשת הטמנת הגביע באמתחת בנימין. רק כאשר לקחו האחים אחריות מלאה על האח בנימין (בנה של רחל) והוכיחו את חרטתם המלאה על מכירת יוסף יכול היה יוסף להתוודע אליהם.

3. ג. (1)

סיבת הבכי של יוסף היא הזכרת אביו יעקב בנאומו של יהודה. יהודה הדגיש בפני יוסף את הסבל הנפשי שיגרם ליעקב אם בנימין לא יחזור אליו. זאת על רקע הסבל האיום שעבר מאז היעדרותו של יוסף: "וַיֹּאמֶר עֲבָדְךָ אֲבִי אֵלֵינוּ אַתֶּם יָדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה לִּי אִשְׁתִּי. וַיֵּצֵא הָאֱחָד מֵאֵתִי וְאָמַר אֶךְ טָרֵף וְלֹא רָאִיתִיו עַד הַנְּהָ. וְלִקְחֶתֶם גַּם אֶת זֶה מֵעַם פָּנִי וְקָרְהוּ אֶסּוֹן וְהוֹרְדֶתֶם אֶת שִׁיבְתִי בְּרָעָה שְׂאֵלָה. וְעַתָּה כָּבָאִי אֵל עֲבָדְךָ אֲבִי וְהִנֵּעַר אֵינְנוּ אֶתְנוּ וְנִפְשׁוּ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ...". יוסף התרגש בגלל שנזכר באביו והבין יותר מה עבר עליו כל השנים מאז שנמכר לעבדות. יוסף גם הבין שיהודה אחיו גם הוא חומל על אביו יעקב. כל הדברים המרגשים הללו הם שהביאו את יוסף לפרוץ בבכי.

3. ג. (2)

בפסוק ג' נאמר: "וְלֹא יָכְלוּ אֶחָיו לְעַנּוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהָלוּ מִפְּנֵיו". ואילו בפסוק ט"ו נאמר: "וַיִּנְשֶׁק לְכָל אֶחָיו וַיִּבְרַךְ עֲלֵהֶם וְאָחֵרֵי כֵן דִּבְרָו אֶחָיו אִתּוֹ." כלומר בתחילה האחים נבהלו מאד כי חשבו שעל רקע מה שעוללו ליוסף והעובדה שהוא כעת בעמדה מאד בכירה בשלטון המצרי (המשנה למלך) הוא יוציא אותם להורג. מרוב פחד הם לא היו מסוגלים לדבר. אך לאחר מכן כאשר הסביר שהוא לא כועס עליהם, ובמיוחד כאשר נישק אותם

ובכה על כתפם הם הבינו שהוא באמת לא רוצה לגרום להם כל רעה והיו מסוגלים לדבר איתו.

פרק שני

4. א. (1)

הנס הוא שצמח הנס עלה באש, אך באופן ניסי ועל טבעי האש לא שרפה ואכלה את הסנה. כך המשיכה האש לדלוק בסנה עוד ועוד: "הִסְנֶה בְּעַר בְּאֵשׁ וְהִסְנֶה אֵינֶנּוּ אֶפְלֵ.".

4. א. (2)

השליחות שהטיל ה' על משה היא לפנות לפרעה, כמנהיגם של בני ישראל, בכדי להוציא את בני ישראל ממצרים: "וְעַתָּה לֵךְ וְאַשְׁלַחְךָ אֶל פְּרָעָה וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם."

4. ב. (1)

הטענה העקרונית של משה היא שהוא איננו מנהיג בעל חשיבות ולכן איננו ראוי לייצג את בני ישראל בפני פרעה: "מִי אֲנֹכִי כִּי אֵלֶךְ אֶל פְּרָעָה וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם." כלומר משה טוען שהוא אדם חסר חשיבות ובטח שלא מתאים לשליחות כה גדולה.

הטענה המעשית של משה היא: "הֲנֵנּוּ אֲנֹכִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מָה אָמַר אֱלֹהִים." כלומר שהוא לא יודע כיצד לענות לשאלה שבוודאי תבוא מבני העם: מהו שמו של האל?

על פי פסוק ט"ו ניכר שמשה לא השתכנע מתשובת האלוהים על טענתו המעשית. הסבר: בפסוק י"ד אמר ה' למשה כי לא משנה מהו שמו, או לפי פירוש אחר שאין לו שם קבוע כי שמו משתנה בהתאם למעשיו, אך משה לא השתכנע כי הבעיה המעשית של הצורך להשיב לעם מהו שם האלוהים נותרה בעינה. לכן ה' נעתר לבקשת משה והודיע לו בפסוק ט"ו את שמו: "וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם."

4. ב. (2)

לדעתי זה שמשה התווכח עם ה' ולא מיהר לקבל את ייעודו כמנהיג דווקא מעיד על היכולת שלו להיות מנהיג ראוי. זאת מפני שמנהיג ראוי הוא אדם בעל ענווה שחש שהוא לא באמת מתאים. שמבין את חשיבות התפקיד ודווקא משום כך חושש שהוא לא זה שיש לו את היכולת למלא את התפקיד הרם והנישא. בנוסף מנהיג שהוא גם נביא כמו משה נדרש לעיתים להתווכח מול ה' כדי ללמד סנגוריה על העם החוטא (כמו למשל לאחר חטא העגל). לכן אופיו הווכחני של משה דווקא מראה שהוא מתאים.

4. ג. (1)

משה חושש מתגובת בני ישראל מכיוון שהוא לא גדל עימם אלא בסביבה אחרת. הסבר: משה אמנם נולד כבן למשפחה מבני ישראל אבל לאחר שמצאה אותו בת פרעה בתוך התיבה ביאור היא אימצה אותו. (כפי שנאמר בשמות פרק ב' פסוק י': "וַיִּגְדַל הַיֶּלֶד וַתְּבַאֲהוּ לְבַת פְּרֹעָה וַיְהִי לָהּ לְבֵן.") לכן משה גדל כמו נסיך בארמון של מלך מצרים ולא עם בני עמו. לאחר מכן משה נאלץ לברוח ממצרים אחרי שהרג את אחד מן המצרים המשעבדים ומשה חי שנים רבות במדין כרועה של צאן יתרו במדבר סיני, והיה מנותק מבני עמו (כפי שנאמר בשמות פרק ג' פסוק א': "וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֵה אֶת צֹאן יִתְרוֹ חֹתֵנוֹ כִּהֵן מִדְיָן"). לכן היו למשה חששות טבעיים שהעם לא יקבל אותו כמנהיג היות והוא לא עבר את השיעבוד והסבל שהם עברו.

לכן משה אומר בחשש לה': "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים הֲנִה אֲנֹכִי בָּא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מָה אָמַר אֱלֹהִים?" כלומר ברור למשה שהעם לא יקבל באופן אוטומטי את מנהיגותו היות שהוא רואה בו דמות זרה.

4. ג. (2)

הסבר לטענה שדווקא הסביבה האחרת שבה גדל משה היא שהכשירה אותו לתפקידו: משה גדל כנסיך בארמון של מלך מצרים ולכן היה לו דימוי עצמי גבוה של מי שמוכן להוביל מאבק ולהלחם. זה ניכר באופן בו הרג את המצרי מכיוון שהכה איש עברי, וכן באופן בו התערב משה בבאר במדין לטובת בנות יתרו כאשר הרועים הציקו להן. משה הוא אדם רודף צדק שלא מהסס לפעול מכיוון שלא גדל כעבד אלא כבן חורין. לכן הוא מתאים לתפקיד של עמידה מול מלך מצרים ללא רגשות נחיתות תוך קריאה: "שלח את עמי!"

5. א.

על פי שמות י"ד פסוקים א'-ז' פרעה החליט לרדוף אחרי בני ישראל מן הסיבות הבאות:

- "וַאֲמַר פְּרֹעָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבָכִים הֵם בְּאֶרֶץ סֹגֵר עָלֵיהֶם הַמִּדְבָּר" (פסוק ג') ה' בכוונה, הביא את בני ישראל למקום ליד ים סוף, באופן שפרעה יחשוב שהם הלכו לאיבוד במדבר, ואינם יודעים להתמצא. פרעה בטוח שבני ישראל נמצאים ברגע של חולשה, וזה הזמן להכניע אותם ולהחזיר אותם למצרים כעבדים.
- "וַיִּגְדַל לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם פִּי בְּרַח הָעָם" (תחילת פסוק ה') על פי בקשת משה ואהרן בני ישראל היו אמורים לצאת ממצרים רק לשלושה ימים, וכעת עברו כבר ימים רבים יותר (על פי חז"ל שבוע), ופרעה מבין שהם הפרו את ההסכם וברחו.

"וַיִּהְיֶה לִבֵּב פְּרַעֲהַ וַעֲבָדָיו אֶל הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה זֹּאת עֲשִׂינוּ כִּי שִׁלַּחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעֲבָדֵנוּ" (סוף פסוק ה') פרעה ועבדיו שילחו את בני ישראל אחרי מכת בכורות, כי הבינו שהמחיר להשאר בני ישראל במצרים הופך לכבד מנשוא. כעת הם הופכים את דעתם, מתחרטים, וחושבים שעשו טעות כשוותרו על בני ישראל כעבדיהם.

5. ב. (1)

התוכנית של ה', שכדי לבצעה הוא ציווה על בני ישראל לחנות על שפת הים, הייתה שהמצרים יחשבו כי בני ישראל לא יודעים כיצד לנווט באזור המדברי ולמעשה הם הלכו לאיבוד. דבר זה יחזק את ביטחונם של המצרים לצאת למרדף אחרי בני ישראל. כך ימשכו בני ישראל את המצרים לתוך הים הנבקע ולאחר שבני ישראל יסיימו לחצות את הים הים יחזור ויסגר על מצרים. כך המצרים יטבעו בים כעונש בדרך של מידה כנגד מידה על מה שעשו לבנים של בני ישראל אותם הטביעו ביאור במצוות פרעה. זאת כפי שנאמר בפסוק כ"ז: "וַיֵּט מֶשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיָּשֶׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בְּקֶרֶת לְאִיתָנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לְקִרְאָתוֹ וַיִּנְעַר יְהוָה אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם."

5. ב. (2)

על פי רבנו בחיי, מימוש התוכנית של ה' הוא שלב הכרחי בהפיכתם של בני ישראל מעבדים לבני חורין כי מבחינת בני ישראל שהיו עבדים במצרים כל זמן שהמצרים אשר שעבדו אותם עדיין בחיים הם (בני ישראל) שרויים בפחד שמא המצרים ירדפו אחריהם יתפסו אותם ויחזירו אותם לעבדות במצרים. לכן רק כאשר ראו בני ישראל כי המצרים אשר שעבדו אותם אכן מתים.

5. ג. (1) השימוש בפעלים מן השורש י-ר-א ומן השורש ר-א-ה שבפסוקים אלה מלמד על תהליך אמוני שעברו בני ישראל.

הסבר: מדובר על מעבר מפחד מפני האויב, לאמונה בכוחו של ה' להושיע ולנצח. בתחילה כאשר ראו בני ישראל כי פרעה וכל צבא מצרים מתקרב אליהם הם פחדו מאד מפני כוחו של פרעה: "וּפְרַעֲהַ הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וַהֲגִהּ מִצְרַיִם נֹסַע אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד." חלק מבני ישראל אף התלונן שבכלל יצאו ממצרים, אך משה הרגיע את בני ישראל שלא יפחדו מן המצרים כי זאת הפעם האחרונה שבה הם רואים אותם: "אֵל תִּירָאוּ הַתִּיַצְבוּ וַיִּירָאוּ אֶת יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לְרֹאֲתָם עוֹד עַד עוֹלָם." ואכן לאחר שבני ישראל ראו את גופות המצרים שטבעו בים נסחפות לשפת הים הם הגיעו ליראת ה' כלומר לפחד מכוחו העצום של ה' ולאמונה בו ובמשה נביאו: "וַיִּירָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׁפַת הַיָּם. וַיִּירָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת יְהוָה. וַיֹּאמְרוּ בֵּיהוָה וּבַמֶּשֶׁה עֲבָדוּ." "

5. ג. (2)

תהליך אמוני זה, של מעבר מפחד מפני האויב, לאמונה בכוחו של ה' להושיע ולנצח, בא לידי ביטוי גם בתהלים, פרק ק"ו, פסוקים ו'–י"ב.

הסבר: הפרק מתאר כיצד לפני קריעת הים בני ישראל לא האמינו בכוחו של ה' להושיע אותם: "אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם לֹא הִשְׁכִּילוּ נִפְלְאוֹתַיִךְ לֹא זָכְרוּ אֶת רַב חַסְדֶיךָ וַיִּמְרוּ עַל יָם בְּיָם סוּף." כלומר כאשר צבא מצרים התקרב הם התלוננו למשה: מדוע יצאנו ממצרים, ומדוע הבאת אותנו לכאן בכדי שנמות. אך למרות זאת ה' הושיע אותם בכדי להראות להם את כוחו: "וַיֹּשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת גְּבוּרָתוֹ." רק לאחר שבני ישראל ראו את צבא מצרים שכולו טבע ומת, בים סוף שנסגר עליהם, הם עברו להאמין בה': "וַיֹּשִׁיעֵם מִיַּד שׁוֹנֵא וַיִּגְאֹלֵם מִיַּד אוֹיֵב. וַיִּכְסּוּ מַיִם צְרִיהֶם אָחַד מֵהֶם לֹא נוֹתֵר. וַיִּאֲמִינוּ בְּדַבְרֵיוֹ..."

פרק שלישי- חוק וחברה: שאלה 8 ויקרא י"ט

8. א. (1)

חוק המונע עוול: בפסוק י"ג ישנו חוק האוסר על המעסיק להשהות את תשלום השכר: "לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא תִלִּין פְּעֻלַת שְׂכִיר אֶתְךָ עַד בֶּקֶר." כלומר אם הבטיח המעסיק לשלם לשכיר שעבד אצלו במשך היום בלילה שלאחר יום העבודה אסור לו לאפשר לשכר "לישון אצלו בכיס" במשך הלילה. הלנת שכר השכיר היא עוול כי יש בה עושק היות שהשכיר תלוי בשכר לעצם קיומו.

חוק המסייע לחלש: בפסוקים ט'-י' ישנו ציווי להשאיר לעניים ולגרים, שנחשבים כחלשים בחברה, מתנות עניים: חלק מן הקציר בשדה והבציר בכרם: "וּבְקִצְרְכֶם אֶת קִצִיר אֲרָצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאת שְׂדֶךָ לְקַצֵּר וְלִקֵּט קִצִירְךָ לֹא תִלְקֹט. וּכְרַמְךָ לֹא תַעֲזֹל וּפְרֹט כְרַמְךָ לֹא תִלְקֹט לְעֵנִי וְלִגֵּר תַעֲזֹב אֹתָם" נמצאות כאן מצוות הפאה והלקט בשדה, והעוללות והפרט בכרם: אין לקצור את השדה עד סופו (מצוות הפאה) אין להרים את השיבולים הבודדות שנפלו לארץ בעת הקציר (מצוות הלקט) אין לבצור את הענבים הבודדים הצומחים ללא אשכול על הגפן (מצוות עוללות) ואין להרים את הענבים הבודדים שנפלו על הארץ (מצוות הפרט). את כל אלו יש להשאיר לעני ולגר באופן שמאפשר להם לשבור את רעבם.

8. א. (2)

הסיבה לחזרה על הביטוי אני ה' בפסוקים י"ג-י"ח היא שמדובר במצוות חברתיות חשובות ובציוויים שלפעמים נדמה לאדם כי כמעט אף אחד לא רואה ולא יודע אם הוא אכן מקיים אותם. למשל, אם הוא קלל חרש, החרש עצמו לא שומע זאת. אם הוא שם מכשול לפני העיוור, העיוור לא יודע שהוא שם את המכשול. אם הוא רואה את חבירו במצוקה ולא מסייע לו האם מישהו יודע על כך?

הכתוב מדגיש כי ה' הוא העד שרואה זאת, והתובע שיתבע את מי שפוגע בחבירו, והשופט שיעניש בחומרה את מי שיפר את אותן מצוות חברתיות חשובות.

8. ב.

פירוש הרלב"ג מרחיב את הציווי "לִפְנֵי עֵזְרָא לֹא תִתֵּן מִכָּשֶׁל" כי הוא מסביר שלא מדובר בהכרח במי שאיננו רואה בעיניו, אלא לעיתים במי שאיננו מבין בתחום מסוים, ולכן הוא זקוק לעצה ממי שכן מבין בתחום הזה. אם מי שנתן לו עצה פעל במזיד כדי להכשילו ולפגוע בו, אותו אדם שם לפני עיוור מכשול, והוא חייב לפצות אותו על הנזק שגרם לו.

8. ג. (1)

הקושי: כיצד לצוות על האדם ציווי רגשי לאהוב את חבירו. הרי על הרגש הפנימי של האהבה לא ניתן לצוות, או שאדם אוהב אחר בליבו או שאדם אינו אוהב.

8. ג. (2)

מצד אחד הפירוש של הלל: "מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך – זו כל התורה על רגל אחת" מגביל את הדרישה, ומצד אחר הוא מעצים את מעמדו של חוק זה.

הסבר: מצד אחד הלל מסביר כי אין בציווי ואהבת לרעך כמוך מצווה רגשית, אלא מצווה מוסרית ומעשית: פשוט להמנע מלעשות לחברך כל דבר שאתה שונא שעושים לך. כלומר יש כאן הגבלה לתחום המעשי.

מצד שני בכך שהלל אומר כי זאת כל התורה על רגל אחת הוא מעצים את מעמדו של החוק החברתי: "ואהבת לרעך כמוך" כי הוא מגדיר אותו כתמצית של כל התורה, שבלעדיה אין למעשה טעם לקיום מצוות שבין אדם למקום.

פרק רביעי אנסין

11. א. (1)

הבעיה שהעם מתלונן עליה היא הרעב הנובע מכך שאין להם אוכל במדבר. התלונה מופנית כלפי משה ואהרן, היות שלדעת עדת בני ישראל המתלוננים הם אלו שיזמו את הוצאת העם למדבר.

11. א. (2)

מצב העם בעבר לפי תלונתו היה של שובע, עם לחם ובשר לרוב בעת שהיו במצרים: "בְּשִׁבְתָנוּ עַל סֵיר הַבָּשָׂר בְּאֶמְלֵנוּ לֶחֶם לְשִׁבְעָה." זהו הבסיס לתלונה כי כעת כאשר העם במדבר אין לו את אותו השפע של המזון שהיה לו כאשר היה במצרים.

11. ב. (1)

הניסיון שניסה ה' את העם במעשה המן הוא האם יהיו מוכנים לאסוף כמות מן שמספיקה להם רק ליום אחד ולא יותר מכך, כך שלא יישאר להם שום מן עד לבוקר. כלומר להאמין שגם מחר ירד מן ולכן לאסוף רק מנה יומית.

11. ב. (2)

העם לא עמד בניסיון. הוכחה מן הכתוב: "וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה וַיִּזְתְּרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וַיָּרֶם תּוֹלְעִים וַיִּבְּאֵשׁ וַיִּקְצַף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה." כלומר היו אנשים שאספו יותר מן המנה היומית ולכן המן שלהם הרקיב והתמלא בתולעים.

11. ג.

השינוי הניסי בנוגע למן, המתרחש רק בשבת ולא בשאר ימי השבוע הוא שביום שישי העם אוסף כמות כפולה, המספיקה לו גם לשישי וגם לשבת, אבל בניגוד לשאר ימי השבוע, בשבת המן איננו מרקיב אלא נשמר. דבר זה מאפשר לעם לשמור את השבת ולנוח ולא להצטרך לצאת וללקט מן בשבת: "וַיִּנְיחוּ אֹתוֹ עַד הַבֹּקֶר כֹּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְּאִישׁ וְרָמָה לֹא הָיְתָה בּוֹ."

11. ד.

בשולחן השבת מברכים על שתי חלות. מקור המנהג הזה הוא בסיפור המן. ניתן לבסס קביעה זאת על פסוק כ"ב: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁשִׁי לִקְטוֹ לֶחֶם מִשָּׁנָה." כלומר בזמן המדבר לקטו בני ישראל מנה כפולה ביום שישי שתספיק להם לשישי ולשבת ולזכר זה נוצר המנהג לפיו מברכים בשבת על שתי חלות הנקראות "לחם משנה".

- א** וַיִּסְעוּ מֵאֵילָם וַיָּבֹאוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַר סִין אֲשֶׁר בֵּין אֵילָם וּבֵין סִינַי בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנַי לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:
- ב** (וַיְלִינּוּ) [וַיְלִינּוּ] כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן בַּמִּדְבָּר:
- ג** וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יִתֵּן מוֹתֵנוּ בְיַד יְהוָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשַׁבְּתָנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר בְּאֶכְלֵנוּ לֶחֶם לְשִׁבְעַת כִּי הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהַמִּית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בְּרַעֲב:

